

lignum=עץ; בעברית מקובל המונח עֵצָה ומן הראוי להשתמש במקום בליגנין. קצרה כאן היריעה מלפרט את כל הקשרים וההבדלים התזונתיים של המקטעים השונים המופיעים תחת הכותרת הראשית חמ"ח. בזה אנו מזמינים את מומחינו שיטלו על עצמם לתאר ולבאר את ההבדלים הדקים והדקים פחות. הסבר כזה גם חשוב להבנת יתר המונחים המהדהדים ברום עולמנו לאחרונה: ADE, NDF ועוד כהנה וכהנה.

באשר ל**אנרגיה** נעשים מאמצים לאפיין אותה על פי מקורה והשימושים בה. האנרגיה עצמה מקורה במילה היוונית *energeia* (עבודה)= *ergon* (בתוך) + *en*. כלומר, מדובר על הכח הטמון בעבודה של אדם, בהמה או כל כח שאפשר להפיקו מן החומר והתופעות שבטבע. תיאור פשטני למדי, פיסיקאי היה מגדיר זאת באופן חד ומדויק יותר, אך לנו זה מספיק בהקשר הנוכחי. ובכן, אנו עוסקים באנרגיה שניתן להפיק ממזונות שונים או להפך, כמה אנרגיה דרושה כדי לגרום לעגלה שתגדל ותהיה לפרה או כדי לייצר חלב בהרכב מסויים. לשם כך יש להגדיר את סוג האנרגיה ואופן מדידתה ואיפיונה. פה נעסוק אך ורק בצד הלשוני של המונחים, שנעלה אותם כאן בזה אחר זה תוך ציון המקור ותירגומו.

אנרגיה גלמית= *gross energy*, ס"ה האנרגיה האצורה בחומר ללא חיסור חלקים ממנה. *gross* בא מן הרומית *grossus*=גדול. אנרגיה **נקיה**= *net energy*, כשמה כן היא, כי נקי= *net* באנגלית, גזורה מן הרומית *netto* אם איני טועה. בכל אופן, נטו באיטלקית היא *netto* עד היום. מוטב לומר אנרגיה נקיה, כי זו גם לשון נקיה, כאשר מתכוונים 'אותו חלק של האנרגיה, שנשאר לצרכי הייצור ממש ושממנה כבר החסירו את כל הפחת הנובע מתהליכי העיכול והחיים בכלל.

בשלבי הביניים מן האנרגיה הגולמית ועד זו הנקיה עוד נפגוש את האנרגיה ה**נעכלת**, כשלעצמה משעממת מבחינה בלשונית, ואת האנרגיה ה**מטבולית**, שדוקא יש בה ענין מבחינתנו. באנגלית – ובדומה לה ביתר השפות

המערביות – אומרים *metabolizable energy*. נתחיל מן השם מטבוליזם (*metabolism*), אשר איננו אלא אותו התהליך של **חילוף חומרים**. המקור הוא יווני ומורכב כך: (לזרוק) *+ballo* (עם, אחרי) *=meta* (החלף) *metabole*. בתוספת הסופית *-ism* המראה על קיום הפעולה ותוצאתה, במקרה זה. עם מעט דמיון נבין ונקבל את המונח העברי חילוף חומרים כמבטא מהימנה את מובן המילה מטבוליזם. כאשר משתמשים במונח אנרגיה מטבולית מתכוונים לאותה אנרגיה, אשר עומדת לרשות הבהמה לאחר חיסור הפחת הנובע מהפרשת השתן והצואה והגזים. לאחר שנחסר עוד את הפסדי החום שבעקבות העיכול שוב נגיע אל האנרגיה הנקיה, שבחלקה תשמש לקיום הבהמה ובחלקה לייצור.

מרדכי מלען

מכתבי קוראים

לכבוד
מערכת "משק הבקר והחלב"
קראתי בסיפוק בחוברת מס' 211 את תגובתו של דוד קליפון למאמר, שתרגמתי בנושא "מתי ואיך לעזור לפרה בהמלטה". שמחתי על תמימות דעותינו, שיש לפקוח עין וללוות את הפרה הממליטה, כדי למנוע תמותת ולדות ונזקים לפרה. לדאבונו לא בכל המשקים יש מודעות לנושא. ליווי זה לא כרוך דוקא בחפזון לעזרה מידית. גם אצל אשה יולדת אין התערבות רפואית מיד בהתחלת תהליך הלידה. מטרת המאמר היא לקבוע הנחיות ונוהלים ברורים לשלבים השונים של תהליך ההמלטה. ברור, שלמקרים חורגים ומסובכים נחוצים מיומנות ונסיון, שאפשר לרכשם תוך כדי עבודה. העיקר הוא לתת את הדעת לחשיבות הנושא.
בכבוד רב,
דוד וידברג
משק החלב מכון וולקני
בית דגן

בעקבות חוברת 211

החלפת הגזע ההולנדי בגזע הולשטיין לא היתה בחירה שלנו.

במדור "חדשות מהעבר" הביא ש. דורי מכתב מאפרים שמארגד ז"ל בענין חוות דעתו של מנהל ספר העדר ההולנדי. לא נראה, שההולנדי צדק בניתוחו. אולם, לא זה הענין שאני רוצה להתייחס אליו. לפיסקה "ההולנדים למדו באיחור של 30 שנה את מצבם..." ובהמשך את הלקח שדורי מייחס לפיגור זה לפי תוצאות הניסוי בפולניה. "הלקח: אין הצדקה להתהלך ברגשי נחיתות כלפי זרים". מן הראוי לזכור, איך השתלשלו הדברים.

החלפת הגזע ההולנדי בגזע הולשטיין לא היתה בחירה שלנו.

במדור "חדשות מהעבר" הביא ש. דורי מכתב מאפרים שמארגד ז"ל בענין חוות דעתו של מנהל ספר העדר ההולנדי. לי נראה, שההולנדי צדק בניתוחו. אולם, לא זה הענין שאני רוצה להתייחס אליו, אלא לפיסקה "ההולנדים למדו באיחור של 30 שנה את מצבם..." ובהמשך את הלקח שדורי מייחס לפיגור זה לפי תוצאות הניסוי בפולניה. "הלקח: אין הצדקה להתהלך ברגשי נחיתות כלפי זרים". מן הראוי לזכור, איך השתלשלו הדברים.

בוקרי ישראל עד לתום מלחמת העולם השנייה היו חסידי הפרות והפרים ההולנדיים, אם בשל היות רבים מהם תלמידי ההולנדים, אם מתוך הערכה כי המבנה הקומפקטי והאופי הדרי תכליתי נחשבו לטיפוס הרצוי מנקודת ראות משקית, או שמא כתוצאה מהנוהג במושבות הגרמניות, שראשוני הבוקרים ותחנות הנסיונות של ההסתדרות הציונית בבן-שמן אימצו בתקופת מלחמת העולם הראשונה.

ההיחלצות של כמה מאתנו בסוף שנות ה־30 לנסות ייבוא פרי הולשטיין מארה"ב לא התקבלה, מאחר שמבנה הגוף לרבות בליל המנומרות לא תאמו את התפיסה של גזע מכובד. העומדים בראש הענף נטו לקבל גם גזעים אחרים, לרבות שויצרי חום, שגם הוא דוריתכלית, בעיקרו.

אילו לא חרבה אירופה במלחמת העולם

השנייה, ספק רב אם היו בוחרים לרכוש בקר הולשטיין בקנדה, רכישה שתחילתה בלב כבד וסופה בצהלת ההצלחה. אותן 50 וכמה פרות ופרים, שכבשו את לבו של א. שמארגד הן שהביאו, מאוחר יותר עם הקמת מדינת ישראל, למהפך בטיפוח בקר החלב בארץ. המקריות, שחוייבנו לפי החוק לרכוש פרות בארה"ב. ושוב זכותו של אפרים ז"ל, שהיו לו הכח והתבונה לשנות את דעתו חרף שנים של ויכוחים "כי זה אינו גזע ולכן אין להחליף את הגזע ההולנדי יפה המראה וידוע שם שחלבו עשיר בשומן יחסית להולשטיין, מה עוד שההולשטיין אחרי הכל טופח מהגזע ההולנדי". כשאפרים יצא מהארץ לרכישה הראשונה בקנדה הוחלט, "כי יירכש בקר הרשום בספר העדר". עד מהרה התברר וכך גם יעצו לו מומחים בארה"ב, לרכוש בקר שחור-לבן הקרוי בשם כולל גֵרְדֵס (Grades), היינו, בנות הכלאות דחיקה של עשרות דורות, שלא נפלו בטיבן מן הרשומות היקרות.

כאמור, מקריות ולא החוכמה ושיקול הדעת גרמו לבוקרי ישראל להקדים את ההולנדים. טוב שנישאר ענוים, כי בסך הכל קנינו גנים טובים במחיר זול. יתכן ומאז שיפרנו פה ושם את המטען הגנטי.

האפשרות של ברירה בשיעור של 30% הביאה אותנו לא לפגר אחרי השגי הפרים האמריקאיים באשר הם שם. זה השג חשוב, שיש לברר-ענן ז"ל ולהתאחדות חלק לא מבוטל בהשגתו. יש גם לקחת בחשבון, שכיום אין רדיפה אחרי חלב עשיר שומן, דבר שהקל על טיפוח פרות שחלבן אינו מצטיין באחוז שומן גבוה. אני מאחל לנו כשרון טיפוח, כפי שגילו ההולנדים במאות השנים שעברו. הבה נזכור, שאנו קנינו בזול פעמיים בתולדות גידול בקר החלב גנים טובים. לא אנחנו ביררנו אותם מהערברב של הבקר פחות הערך, שאיכלס את אירופה. הדגשת עובדות אלה נהג להשמיע באוזני הבוקרים ד"ר ז. הירש ז"ל, שהיה המורה הראשון לתורשת בקר חלב בתחילת שנות השלושים ועד לסוף שנות ה־40. בהחלט, נוכל ליהנות ולהיות שבעי-רצון מהשגינו – אך, להתפאר? ספק!

תערוכת הבקר ב"און"

להתיבש מרוח ה'. ואז צצה הבעיה, איך נקרא בעברית לחציר היבש. הגיע חיים בבלי ז"ל, חברך למשק (מיל'). והביא עמו את ה"שחת". אינני יודע אם זה היה רעיון שלו או של ש.ד. יפה ז"ל, העורך של "השדה", אשר היה מקפיד מאד למצוא מונחים מדויקים.

לגבי החשיש, חשש וכו'. בערבית יש פתגם: "סטנה יא גדיש לאמע יתלע אל חשיש", ובתרגום מילולי, "חכה סייח עד שידל העשב". כלומר, זו אמרת הזקנים לצעירים הפזיזים: "אל תקפוץ, תן קודם לעשב לגדול" (מה שאומרים בידיש: "לויף נישט").

מכאן שהחשיש הוא ירק או חציר שעדיין מסוגל לגדול. הקשר לסם היה, שהסוחרים של הסם לקחו את המילה התמימה "עשב" בתור קוד ביניהם, או "כתב סתר", וכך זה כנראה עבר לאנגלית.

באשר לתירגום Haylage לשחמיץ, גם זה פרי המצאתו של חיים שור ז"ל, עוד לפני שהיה למנהל המחלקה לבקר.

בב"ח
גוגי

לצלם בעלי חיים זה מקצוע לא קל, בייחוד כשרוצים להבליט הבדלים בין בנות פר אחד למשנהו או כשמדגישים סגולות רצויות או פסולות בפרה מסויימת. כמעט כל התמונות המובאות בנדון בחוברת 211 אינן אומרות מאומה ולכן חבל שהן נדפסו. במקום ריבוי התמונות עדיף היה להביא מספר תמונות שצולמו כראוי. ועוד הערה, פרות בתערוכה מצלמים כשהן נקיות וממורקות ובמקום שניתן להבחין בקוי גופן, ולא על רקע כהה המבטל כליל את התועלת שבצילום.

רענן וולקני

למרדכי שלום!

כמה הערות לגבי "פינת הלשון", חוברת דצמבר 1987.

אמת, בזמנו קראנו לעשב מיובש למזון לבהמות חציר, עד שבא מי שבא והעיר, שבמקורות שלנו כתוב: "יבש חציר נבל ציץ כי רוח ה' נשבה בו" (ישעיהו מ' 7-8), או: "מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם" (תהילים קד' 14). מכאן שהחציר לא היה יבש אחרת הוא לא צומח עבור הבהמה או הוא לא יכול כבר

"משק הבקר והחלב"

תזכורת!

הגיעה העת לחדש את דמי החתימה עבור קבלת החוברות של "משק הבקר והחלב" - כולל חוברת אחת של "חקר ומעש", חוברות הסיכומים בעברית ובלועזית - לשנת 1988. ייעול המערכת מאפשר לנו להשאיר את דמי המנוי ברמתם כמו בשנה שחלפה, הווה אומר סך של 20.- ש"ח + מ.ע.מ.

אם ברצונכם לשנות את מספר העותקים, עליהם הייתם חתומים בשנה שחלפה, יש להודיע על כך למשרד ה.מ.ב. בהקדם. והיה ולא נתקבלה הודעה על שינוי, נראה זאת כאישור למספר עותקים כמו בשנה שעברה. אנא, דאגו לתשלום דמי המנוי עד סוף חודש ינואר, על מנת להבטיח הופעתו הסדירה של "משק הבקר והחלב" ומשלוח החוברות למנויים במועד.

המערכת